

1999

KAUPUNKI ON IHMISEN KOTI

Markku Norvasuo

Rajanti, Taina. 1999. Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Tutkijaliiton julkaisusarja 91. Helsinki: Tutkijaliitto. Saatavissa: <https://tutkijaliitto.fi/kirjat/91-taina-rajanti-kaupunki-on-ihmisen-koti/>

Kaupunki on ihmisen koti on ollut pitkään loppuunmyyty. Tänä keväänä Tutkijaliitto saattoi teoksen jälleen saataville ladattavana pdf-tiedostona.

Onko 20 vuotta teoksen ilmestymisestä pitkä vai lyhyt aika? Vuoden 1999 jälkeen on ehtinyt tapahtua sekä kaupunkitutkimuksessa että maailman kaupungeissa. Monet kehityskulut, jotka tunnistettiin jo muutama vuosikymmen sitten, ovat tuntuvasti voimistuneet. Urbanisaatio on yhä ilmeisempää, tutkittumpaa ja vaikuttavampaa. Koulutetut, nuoret ja jopa lapsiperheet suosivat kaupunkiasumista. *Kaupunki on ihmisen koti* ei kuitenkaan ankkuroidu tällaisiin ilmiöihin. Siinä tarkastellaan kaupunkia, mutta pohtimatta kaupunkitutkimuksen kenttää ja sen moninaisia aihepiirejä. Rajanti kyllä liittää esipuheessa työnsä kaupunkitutkimukseen (ja spesifimmin kaupunkiantropologiaan). Toisaalta ajatellessani kaupunkitutkimuksen moninaisuutta epäröin tunnustaa tätä yhteenkuuluvuutta, sillä kyseessä on olennaisesti teos kaupunkitutkimuksen lähtökohdista ja tutkimuskohteen ongelmallisuudesta. Kun Rajanti hakee eurooppalaisen kaupunkikäsityksen juuria, hän lähestyy erityisellä tavalla asioita, joita tutkimuksessa ei yleensä kyseenalaisteta tai joita katsotaan suppeista näkökulmista, kuten kaupunkia käsitteenä tai kaupunkien yhteisöjä.

Tästä näkökulmasta teos voisi olla kirjoitettu tuoreeltaan. Kirjoittamisajan kohtaan viittaavat kuitenkin esimerkiksi jotkut käytetyt lähteet sekä toiseksi, ja ilmeisimmin, teoksen päänarratiivin rinnalla polveileva matkakertomus. Se kuvaa kirjoittajan perheen saapumista Roomaan, kotiutumista, asumista ja jälleen kotimaahan palaamista – jolloin on aika kysyä, missä koti oikeastaan

onkaan. Tämä rinnakkaiskertomus on tärkeä, koska se konkretisoi aiheen käsittelyä liittäen sen yksittäisen kokijan havaintoihin ja jossain määrin myös fenomenologiaan. *Kaupunki on ihmisen koti* operoi ”tässä ja nyt” sekä kertojansa elämän kautta että käsitellessään kaupunkia käsitteellisesti ja olemuksellisesti.

Heti alussa otetaan esille kaupungin määrittelyn mahdottomuus (1), alkuperäinen moneus ja ristiriitaisuus (2) ja ulottuminen yli rajojensa niin, että kaupunki ”sisältää (itselleen) vieraan” (3). Kaupunki on ihmisen, kokoaa ihmiset, ja kokoaminen näyttää kokoamisen paikan. Ensimmäisen pääluvun *Alku* puhujat vaihtuvat ja käyvät dialogia. Voisi ajatella, että heideggerlaisittain *kaupunkia kysytään*, ja teos kokonaisuudessaan, kysyminen itsessään, tarjoaa yhden vastauksen. Tyhjentävä vastaushan olisi mahdoton. Koti on käsitteenä selkeämpi mutta ei sekään helppo, kun asumista lähestytään tällä tavalla: ”Asuminen on se tapa, jolla ihminen on maailmassa, ja asunto, koti, on tämän tavan paikka.” Mainittu rinnakkaiskertomus alkaa näiltä kohdin teosta kuvauksella asettumisesta asumaan Roomaan ja erityisesti sen yhteen paikkaan: ”Asuminen Piazza Ischiällä valottaa erinomaisesti asumisen arvoitusta.”

Kaupunki on ihmisen koti asettaa vastakkain kaksi perustavaa kaupunkikäsitystä. Ensimmäisenä on antiikin klassinen kaupunkikäsitys ja toisena tekninen ja moderni kaupunkikäsitys. Jälkimmäinen siis sisältää tavallaan kaksi osaa. Tekninen kaupunkikäsitys korostaa kaupunkia taiteen ja tekniikan saavutuksena, ja sen voi liittää moderniin kaupunkisuunnitteluun, jota mekin jatkamme, opetamme ja tutkimme. Moderni kaupunkikäsitys taas koskee suurkaupungin asukkaan kokemusta modernista tilasta hajonneena, menetettynä ja fragmentaarisenä. Antiikin ja modernin välistä siirtymää käsitellään vain lyhyesti, suorastaan hyppäyksenomaisesti, luvussa *Interregnum*. Kyseessä on tosiasiaa pitkä ajanjakso, jonka aikana ”tapahtuu paljon, mutta olennainen liikahtaa vähän”. Päähuomio ei siis ole tapahtumien määrässä, eikä teosta pidä lukea historiallisena narratiivina. Moneen kertaan kerronnan eri kodissa, sekä antiikin että modernin yhteydessä, Rajanti toistaa saman Michel Serresiltä lainatun ajatuksen: ”Tässä ei ole kyse tavanomaisesta historian kirjoittamisesta. Tässä on kyse siitä, että kykenee näkemään yhteisön muodostumisen.”

Teos hakee eurooppalaisen kaupunkikäsitteen, kaupungin ja yhteisön juuria antiikista, tulkitsemalla Ateenan ja Rooman, *poliksen* ja *urbsin* syntykertomuksia. Liikkeelle lähdetään Troijan porteilta, jonne on kokoontunut homeeristen sankareiden joukko kykenemättä ratkaisemaan kiistojaan. ”Poliksen, kulttuurin ja etiikan perustamisen hetki” merkitsee siirtymää tästä sankareiden mahdottomasta poliksesta uudenlaiseen tilaan ja tilanteeseen, joka ei ratkaise kiistaa vaan perustuu siihen. Polis ja sen urbaani kompleksi, joka antaa sosiaaliselle elämälle muodon, merkitsee ”julkisen kiistan mahdottoman

tilan” materiaalista asettamista. Kaupungin agora, ei kenenkään maa, avaa kiistan ja pitää sen avoimena. Tämä pohdinta jatkuu ja laajenee, kun siirrytään Rooman perustamiseen. Väkivalta, lait, järjestys, poliiksen oikeudenmukaisuus, yhteisen tilan organisointi, polis tekniikan ja mestaruuden tuotteena, maaperä, vapaus... kertomusten kautta antiikin ajatteluun johdatellen kohdataan monia näkökulmia, käsitteitä, metaforia ja paradokseja. Polis ristiriitoinen on mahdoton, mutta se ei ole utopia – utopia jonka tilassa, ei-missään, kaikki olisi mahdollista.

Suurkaupungille ei vastaavaa syntyhetkeä anneta. Rajanti ei siis käsittele monitulkintaista kulttuurista siirtymää moderniin; olennaista on, että modernin kaupunkikäsityksen myötä yhteys antiikkiin katkeaa. Esimerkiksi tuntemamme ”rakennettu ympäristö” myöhäisenä käsitteenä edustaa tätä katkosta ja antiikille vierasta ajattelua. Alkuperäinen polis on suurkaupungin vastakohta, mitä teoksen symmetrinen rakennekin korostaa, mutta samalla se on kritiikkiä sille ideaalisen ja alkuperäisen yhteisöllisyyden kuvittelulle, jonka suurkaupunki on viritänyt. Poliiksen ja suurkaupungin välistä asetelmaa tulkitaan 1800- ja 1900-lukujen modernia kriittisesti tarkastelevien tekstien kautta. Erityisesti Georg Simmelin ja Walter Benjaminin kuvauksissa suurkaupungin elämänmuoto näyttää epäonnisenä asiain tilana ja tavoitellun edistyksen kääntöpuolena. Suurkaupunkilainen on vapaa mutta muukalainen, vailla turvapaikkaa. Suurkaupunki tuhoaa julkisen tilan ja kaupunkimuodon.

Ajatukset vieraudesta ja muukalaisuudesta sulkeutuvat teoksen loppupuolella, jossa Rajanti käsittelee myös pakolaisuuden teemaa: ei irrallisena vaan suhteutettuna kaupunkiin ihmisen kotina ja maaperänä. Sanan *pakolainen* viittauksena tässä kohden on Hannah Arendt, ja sana saa kaksoismerkityksen kirjoittamisajankohdasta ja ensimmäisen maailmansodan jälkitilanteesta, jolloin ilmaantuu moderni pakolaisuus massailmiönä ja ”Euroopan valtiot alkavat säätää lakeja, jotka sallivat niin kansalaisoikeuksien kuin kansalaisuuden riistämisen niiden omilta kansalaisilta”. Teoksen lukeminen tuottaa vielä kolmannen, nykyhetkeen liittyvän merkityskerroksen, kun pakolaisuus on jälleen tullut osaksi eurooppalaista politiikkaa. ”Ei ole kyse yksittäisten ihmisten asettamisesta liikkeeseen, vaan kyse on ihmisen aseman, heidän asumisensa eli heidän olemisensa ja sen perusteiden asettamisesta liikkeeseen. Pakolainen on se maailmassaoleminen tapa joka jää jäljelle kun inhimillinen oleminen haurastuu ja irtoaa maaperästään.”

Näen kaupungin määrittelyongelman sekä toisaalta yhteisön ja yhteisen tilan niinä kahtena aihepiirinä, joita pohtimalla Rajannin teos antaa kaupunkitutkimukselle eniten. Suurkaupunki on toki rajallinen viittaus 1900-luvun monipolviseen kaupunkihistoriaan, mutta käsitteenä ja ajallisena kiinne-

kohtana se on tärkeä. Suurkaupungin eri tulkinnoille perustuu merkittävä osa 1900-luvun kaupunkipohdinnoista mukaan lukien lähiöteoria ja siihen liittyvät yhteisölliset ideat, *unité d'habitationin* tapaiset kollektiivi-ihanteet, Lewis Mumfordin ja Jane Jacobsin ajatukset, *community centre* -liike ja moni muu. Teoreetikoille ja suunnittelijoille suurkaupunki oli toki pitkälti käytännön haaste, mutta samalla heidän ratkaisumallinsa kietoutuivat ongelmallisella tavalla yhteisöä koskeviin käsityksiin.

Siten myös yhteisö on kaupunkitutkimuksessa sekä historian että vallitsevien käytäntöjen kannalta aihe, jota ei oikeastaan voi väistää. Yhteisöihin uskotaan, ainakin työhypoteesin omaisesti mutta myös valikoivasti, esimerkiksi maa-hanmuuttajien enklaveja vieroksuen. Yhteisöihin liittyvät ruohonjuuritason organisoituminen, vuokratulojen solidaarisuudet, ryhmärakennuttaminen, kaupunginosatapahtumat ja suunnitteluun osallistuminen. Yhteisöt vaikuttavat kykeneviltä jopa itsenäiseen kaupunkisuunnitteluun ja voivat näyttäytyä kaupungin rakentajina aidommilta kuin niiden haastama asiantuntijavalta. Kyse on luonnollisen tuntuisista oletuksista, jotka voidaan kuitenkin yhdistää sellaisiin idealisoiuihin yhteisökäsityksiin, joita moderni kaupunkikäsitys on tuottanut. Sellaisina ne ovat alttiita kritiikille.

Rajanti ei juurikaan viittaa suoraan tällaisiin konkreettisiin ilmenemiin ja sivuaa kaupunkisuunnittelua muutenkin vain muutamien kohdin. Teoksesta ei siis löydä vastauksia siihen, mitä nykyisessä suunnittelussa pitäisi muuttaa ja mihin suuntaan tällöin pitäisi mennä. Kenties vastauksia ei teoksen lähtökohdista ole mahdollista edes antaa. Lisäksi teos toimi mielestäni, ainakin rivien välissä, myös toisinpäin: se vie pohjaa sellaiselta ”radikaalilta” mutta helpolta ja usein utopistiselta kritiikiltä, jota suunnittelijoihin ja käytäntöihin kohdistetaan. Kaupunki ei antaudu yksinkertaistuksiin. *Kaupunki on ihmisen koti* määrittelee asumista, yhteisöä ja kaupunkia yhä uudelleen eri sanoin, eri ajattelijoiden kautta ja eri yhteyksissä. Nimenomaan toisto on tärkeää, koska teos ei päädy eikä pääty mihinkään määrättyyn käsitykseen tai kiteytykseen. Kaupungin erityisyyden ymmärtäminen on eräänlainen matka, matka antiikista moderniin ja matka eurooppalaisessa kulttuurissa.

